

Referenties

- Aarnoutse, C. (2004). *Ontwikkeling van beginnende geletterdheid*. Nijmegen: Radboud Universiteit.
- Aarnoutse, C., J. van Leeuwe & L. Verhoeven (2000). "De ontwikkeling van beginnende geletterdheid". In: *Pedagogische Studiën*, 77, p. 307-325.
- Aarnoutse, C., J. van Leeuwe & L. Verhoeven (2005). "Early literacy from a longitudinal perspective". In: *Educational Research and Evaluation*, 11, p. 253-275.
- Beernink, J. (2002). *Op weg naar geletterdheid*. Nijmegen: Radboud Universiteit. [niet gepubliceerd].
- Eleveld, M. (2005). *Early diagnosis and treatment of developmental dyslexia: the role of phonological skills, letter knowledge, and naming speed*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
- Snel, M.J. (2014). *Development of Beginning reading. A study in word recognition during the first primary school year*. Amsterdam: Vrije Universiteit Amsterdam.
- Verhagen, W., C. Aarnoutse & J. van Leeuwe (2006). "Predictoren voor beginnende geletterdheid". In: *Pedagogische Studiën*, 83, p. 226-245.
- Verhagen, W., C. Aarnoutse & J. van Leeuwe (2008). "Phonological awareness and naming speed in the prediction of Dutch children's word recognition". In: *Scientific Studies of Reading*, 12, p. 301-324.

Ronde 3

Anke Herder & Maaïke Pulles
NHL Hogeschool
Contact: anke.herder@nhl.nl
m.pulles@nhl.nl

Kennisontwikkeling tijdens gezamenlijke lees- en schrijfactiviteiten

1. Inleiding

Samen onderzoeken biedt tal van mogelijkheden om tegelijkertijd te werken aan het gezamenlijk uitbreiden van kennis en aan het ontwikkelen van taalvaardigheden, ook met het oog op 21ste-eeuwse vaardigheden. Onderzoekend leren daagt kinderen uit om

eigen onderzoeksvragen te stellen en actief op zoek te gaan naar antwoorden op die vragen. In het kader van een meerjarig onderzoek van het Lectoraat ‘Taalgebruik & Leren’ van de NHL Hogeschool voerden leerlingen van zeven scholen twee keer per jaar een onderzoeksproject uit naar aanleiding van een specifiek thema. In de projecten lezen (boeken en teksten op het internet) en schrijven (logboeken, e-mails en werkstukken) de kinderen samen en al doende praten ze over het onderzoeksonderwerp (zie ook: Pulles, Hiddink & Herder 2014). In deze tekst laten we zien hoe interactie en leren met elkaar samenhangen, en meer specifiek hoe interactie bij gezamenlijke lees- en schrijfactiviteiten bijdraagt aan leren en gezamenlijke kennisconstructie. In het kader van het onderzoek van het Lectoraat ‘Taalgebruik & Leren’ zijn gedurende vijf projecten opnames gemaakt van kinderen die samenwerken. De opnames vormen de basis van de bevindingen die we in deze tekst presenteren.

2. Interactie en leren

Moderne ideeën over onderwijs gaan ervan uit dat kennisontwikkeling niet iets is van individuele leerders, maar dat nieuwe kennis en ideeën juist in interactie met anderen ontwikkeld worden. Overleg is hierbij essentieel. Dat overleg moet wel aan een aantal kenmerken voldoen.

De didactiek van onderzoekend leren sluit op deze ideeën aan: leerlingen gaan in groepjes aan het werk, bedenken gezamenlijk onderzoeksvragen, gaan op zoek naar antwoorden en bespreken hun bevindingen die ze vervolgens schriftelijk of mondeling presenteren. Met name in de context van onderzoekend leren (Bereiter 2002) kan leerzame interactie plaatsvinden die mogelijkheden voor gezamenlijke kennisconstructie optimaal stimuleert. Het gaat dan om gesprekken die veel kenmerken vertonen van zogenaamd ‘exploratief taalgebruik’ (Mercer 2004). In dergelijke gesprekken reageren leerlingen kritisch op elkaars inbreng en redeneren ze over de inhoud. Op die manier samen in gesprek zijn, is bevorderlijk voor zowel de taal- als de denkontwikkeling van leerlingen (Mercer & Littleton 2007). Wanneer leerlingen samen lezen, samen schrijven of samen lezen én schrijven, is er een situatie die voorwaarden creëert voor exploratieve gesprekken. Met andere woorden: deze gezamenlijke activiteiten kunnen kennisontwikkeling stimuleren.

3. Samen lezen en schrijven

In de onderzoeksprojecten gebruiken kinderen veel teksten om antwoorden te vinden op hun vragen. Het gaat daarbij zowel om teksten op het internet als om boeken. Als kinderen dat samen doen en gesprekken voeren over die teksten, spreken we van samen lezen. We weten dat samen lezen en samen praten over teksten bijdraagt aan de ontwikkeling van tekstbegrip (o.a. Nystrand 2006), maar gesprekken over teksten kunnen ook bijdragen aan kennisontwikkeling. Zoals Mercer al aangaf, zijn gesprek-

ken pas echt leerzaam als ze kenmerken hebben van *exploratory talk*, dus als de gesprekspartners een zekere kritische houding ten opzichte van elkaar hebben. Voor gesprekken over teksten kan daaraan nog worden toegevoegd dat die kritische houding ook de inhoud van de tekst betreft.

In het volgende fragment wordt duidelijk hoe het gezamenlijk lezen van een tekst het startpunt is voor een leerzaam gesprek waarin de kinderen gezamenlijk ideeën opbouwen. Twee kinderen uit groep 4/5 doen onderzoek naar de vraag ‘hoe werken sluizen?’ Ze hebben zelf eerder een excursie naar een sluis georganiseerd en lezen vervolgens op school gezamenlijk een informatieboekje over sluizen. Nadat ze een fragment van de tekst hebben gelezen (vetgedrukte tekst in Figuur 1), ontstaat er een gesprekje tussen de leerlingen waarbij ze eerst kritisch zijn op de informatie in de tekst: “ja maar wij hebben ook een kleine moderne bezocht?” (r. 10/11), waarbij Bas dus aangeeft dat er naast de twee typen sluizen die in de tekst genoemd worden nog een derde type is. Vervolgens ontstaat een gesprek waarin de kinderen met elkaar bespreken hoe de sluis er precies uitzag. Interessant is dat Fien hierbij ook tekeningen maakt. Even later (niet in dit fragment) schrijft ze er ook dingen bij (‘zoet water’, ‘zout water’).

1 Bas: **openen en [sluiten**
 2 Fien: [sluiten van de sluisdeuren gaan bij kleine sluisdeuren met
 3 de hand. dan draait de sluiswachter aan een wiel of aan een grote
 4 slinger en bewegen en bewegen de deuren bij (.) bij grote en bij
 5 moderne sluizen gaat het met een motor. de sluiswachter van een grote
 6 moderne sluis hoeft nauwelijks naar buiten (.)
 7 ((Bas probeert mee te lezen))
 8 Bas: die zijn
 9 Fien: **houdt alles via beeldscherm in de gaten** [ja dat heb ik
 10 Bas: [ja maar wij hebben ook een
 11 kleine moderne [bezocht
 12 Fien: [ja wij hadden een he:le grote met nog zo ((ze tekent
 13 om te verduidelijken)) één [twee en dan hier ook nog
 14 Bas: [ja maar die kleine ja maar die kleine ook
 15 eigenlijk
 16 Fien: ja bijna
 17 Bas: ja maar daar zat dus nog een deur in dat klopt
 18 (0.25)
 19 Fien: ja hier zat nog een deurtje tussen want bij die kleine was het zo

Figuur 1 – Sluizen.

Wat we heel mooi in dit gesprekje zien gebeuren, is dat een kritische houding ten aanzien van de tekst (waarbij de tekst in feite wordt gezien als derde gesprekspartner die informatie inbrengt) tot een discussie leidt tussen de leerlingen waarin ook in het vervolg nog verder gesproken (en getekend/geschreven) wordt over hoe sluizen werken. De leerlingen leggen schriftelijk vast wat ze geleerd hebben. Dat doen ze door middel van tekeningen en (korte) teksten. Ook schrijfactiviteiten rond lezen kunnen leerzame gesprekken op gang brengen. Wanneer leerlingen samen schrijven tijdens hun onder-

zoeksproject, laten gesprekken van kinderen processen van gezamenlijke kennisconstructie zien (Herder 2014). Bijvoorbeeld: wanneer leerlingen redeneren over de inhoud van de te schrijven tekst en proberen om elkaar te overtuigen van een idee, door te argumenteren... Samen schrijven stimuleert de gespreksdeelnemers om relaties tussen inhoudelijke aspecten te bespreken en om te reageren op elkaars voorstellen en verklaringen (Rojas-Dummond e.a. 2008; Tynjälä 2001; Vass e.a. 2008,). Wanneer leerlingen tijdens het samen schrijven gebruikmaken van informatie uit tekstmateriaal (boek of internet), wordt een leerzaam kader gecreëerd voor gezamenlijke kennisconstructie.

4. Slot

Tijdens onze presentatie op HSN-2015 laten we, aan de hand van enkele praktijkvoorbeelden (video en/of transcript), zien hoe gezamenlijke lees- en schrijfactiviteiten in de context van onderzoekend leren kunnen leiden tot exploratief taalgebruik bij leerlingen in de midden- en bovenbouw van het primair onderwijs. Analyse van de interactie laat onder meer zien hoe kinderen teksten inzetten als ‘gesprekspartner’ en ook hoe een schrijftaak (met gebruik van tekstmateriaal) leerlingen stimuleert om te redeneren over bijvoorbeeld verbanden tussen de aangeboden informatie en de eigen kennis.

Referenties

- Bereiter, C. (2002). *Education and mind in the knowledge age*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Herder, A. (2014). “Leerzame interactie tijdens samen schrijven”. In: A. Mottart & S. Vanhooren (red.). *Achtentwintigste conferentie Onderwijs Nederlands*. Gent: Academia Press, p. 126-131.
- Mercer, N. & K. Littleton (2007). *Dialogue and the development of children’s thinking. A sociocultural approach*. New York: Routledge
- Nystrand, M. (2006). “Research on the Role of Classroom Discourse as It Affects Reading Comprehension”. In: *Research in the Teaching of English*, 40 (4), p. 392-412.
- Pulles, M., F. Hiddink & A. Herder (2014). “Taalontwikkeling door onderzoekend leren binnen thema’s”. In: *MeerTaal*, 2 (1), p. 14-17.
- Rojas-Drummond, S., C. Albarrán & K. Littleton (2008). “Collaboration, creativity and the co-construction of oral and written texts”. In: *Thinking Skills and Creativity* 3, p. 177-191.

- Tynjälä, P., L. Mason & K. Lonka (2001). 'Writing as a learning tool: An introduction'. In: G. Rijlaarsdam (series ed.), P. Tynjälä, L. Mason & K. Lonka (volume eds.). *Studies in Writing. Volume 7: Writing as a Learning tool: Integrating Theory and Practice*. Dordrecht/New York: Kluwer Academic Publishers, p. 7-22.
- Vass, E., K. Littleton, D. Miell & A. Jones (2008). "The discourse of collaborative creative writing: Peer collaboration as a context for mutual inspiration". In: *Thinking Skills and Creativity*, 3, p. 192-202.

Ronde 4

Annerose Willemsen
Rijksuniversiteit Groningen
Contact: a.willemsen@rug.nl

Praten over teksten

1. Inleiding

De afgelopen decennia is door verscheidene onderzoekers naar voren gebracht dat discussies veel potentie hebben voor het onderwijs (Cazden 2001; Reznitskaya e.a. 2009). De mogelijkheden van discussies zijn onder meer interessant voor begrijpendleeslessen en andere lessen waarin teksten een grote rol spelen. Reden hiervoor is dat discussies de kans bieden om leerlingen (elkaar) van een context voor interpretatie te (laten) voorzien en om teksten op een dieper niveau te behandelen. Toch worden discussies op scholen zelden in het curriculum opgenomen en als dat wel gebeurt, blijkt het vaak eerder om vraag-antwoordsessies te gaan dan om echte gesprekken (Anderson 2011). Dat is begrijpelijk, omdat er tot nog toe weinig empirisch onderbouwde kennis is over de manier waarop discussies precies uitgelokt en ondersteund kunnen worden.

In het onderzoek waarover ik zal presenteren, heb ik getracht te achterhalen hoe een reeks discussielessen over 'geschiedenis' en 'aardrijkskunde' in groep 6 door de leerkracht en de leerlingen wordt vormgegeven. Hoe maakt de leerkracht bijvoorbeeld kenbaar wat de bedoeling van de les is en welk gedrag wordt daarbij van de leerlingen verwacht? Op welke manieren zet de leerkracht discussies naar aanleiding van gelezen teksten in gang en hoe ondersteunt hij of zij de discussie? Hoe reageren de leerlingen vervolgens op de verwachtingen en aansporingen van de docent? Kortom, hoe verloopt tijdens discussies de interactie tussen de leerkracht en de leerlingen (en de leerlingen onderling) en op welke manieren wordt die interactie beïnvloed? In mijn presentatie zal ik mijn bevindingen demonstreren aan de hand van videofragmenten.